

GENETICKÉ ZDROJE KRÁLÍKŮ V ČR

MVDr. Miloslav Martinec¹, Prof. Ing. Eva Tůmová, CSc.¹, Ing. Lukáš Zita, Ph.D.¹, Ing. Martin Dušek²,

¹ *Česká zemědělská univerzita v Praze*

² *Český svaz chovatelů Praha*

Ochrana biologické rozmanitosti (biodiversity) je významným úkolem lidské společnosti. Genetické zdroje mají pro lidstvo nevyčísitelnou hodnotu jak v současnosti, tak zejména pro budoucnost, jsou klíčem k dalšímu rozvoji zemědělství a biotechnologií, jejich dostupnost a dostatek informací jsou podkladem jejich efektivního využití.

Ochrana různorodých plemen domestikovaných hospodářských zvířat má i aspekty historicko - kulturní, tato plemena jsou památkou s historickou, kulturní a někdy až uměleckou hodnotou vytvořenou generacemi našich předků. Jejich zachování přispívá udržení kulturních tradic významných pro původní venkovské společnosti, je tedy i faktorem zachování a rozvoje venkova.

Od počátku domestikace až doposud vzniklo množství různorodých plemen králíků, což představuje obrovskou rozmanitost králíčí populace. Role většiny těchto plemen a čistokrevné plemnitby v celosvětové produkci králíčího masa se však dramaticky snižuje, nicméně tato plemena představují široký rozsah charakteristik a unikátní zásobu genetické rozmanitosti (COLIN a LEBAS, 1996).

Produkce králíčího masa je založena převážně na hybridech pocházejících pouze z několika středně velkých plemen (zejména Novozélandský bílý a Kalifornský) a několika velkých plemen v otcovských liniích (BOLET a kol., 1996). Rovněž v ČR je preferován chov nejproduktivnějších bílých produkčních kombinací na bázi plemen Nb a Kal.

V roce 1996 byl zahájen Evropský program soupisu, popisu, výzkumu a záchrany genetických rezerv evropského králíka. Náplň a výzkumné zaměření popsal BOLET a kol., 1999, první výsledky publikoval BOLET a kol., 2002. Byla shromážděna a zpracována data poskytující základní historické a zootechnické údaje o 150 plemenech z 11 evropských zemí (Belgie, ČR, Dánsko, Francie, Maďarsko, Itálie, Lucembursko, Malta, Polsko, Španělsko a Švýcarsko), v souboru byla zahrnuta jak standardní plemena tak produkty komerčního šlechtění – požadavek byl na zajištění popisu všech dosažitelných genetických zdrojů v současnosti v Evropě.

Příkladem záchrany místního plemene je šedý carmagnolský (PAGANO-TOSCANO a kol., 1992).

Popis produkčních vlastností některých čistokrevných plemen a jejich kříženců (včetně moravského modrého a českého albína) ve srovnání s plemeny zahraničního původu i komerčními hybridy zkoumal MACH, (1988). Hybridizace příznivě ovlivnila obsah svaloviny v jatečně opracovaném těle, u hybridů čtyř a více plemen bylo dosahováno rozmezí 77 až 79%, zatímco u čistokrevných zvířat a dvouplemenných kříženců v rozmezí 72 – 73%.

Čistokrevná plemena jsou stále využívána k hodnocení užitkovosti RAFAY (1992), MACH (2005) nebo DOKOUPILOVÁ a kol., 2006. Možnosti využití plemene moravský modrý v hybridizaci brojlerových králíků jsou studovány i v současnosti (ŠMEHÝL a ONDRUŠKA, 2006) vzhledem k pozitivnímu vlivu velkého rámce Mm.

Na našem území bylo zachováno několik domácích plemen králíků, které jsou zahrnuty do Národního programu ochrany genetických zdrojů: **český strakáč, český albín, český červený, český luštič, český černopesikatý, moravský modrý a moravský bílý hnědooký.**

Tato plemena jsou od roku 1997 podporována v rámci dotačních titulů Ministerstva zemědělství (český červený až od roku 2004). Od roku 2000 je vedena pro národní plemena králíků samostatně Centrální plemenná kniha v rámci ČSCH (MARTINEC, 2000) do té doby byla plemenářská evidence soustředěna v Klubech chovatelů jednotlivých plemen.

Každé plemeno ze jmenovaných českých a moravských plemen králíků má svou vlastní historii, charakteristické vlastnosti v různých početných populacích, svoje současné obdivovatele a chovatele (rovněž různě početné) na různé chovatelské úrovni. Specifický a zcela rozdílný může být hospodářský a společenský význam, ale i jejich hodnota jako genetická rezerva a celkový význam pro budoucnost v různých systémech a podmínkách chovu, je možno předpokládat rozvoj alternativních produkčních systémů. Vždy je nutno vzít do úvahy chovatelské a ekonomické podmínky rozdílné proti velkochovům zaměřeným na masnou produkci.

Moravský modrý je nejstarším plemenem, už v letech 1870 až 1890 byli známí velcí modří králíci neznámého původu v chovech chudých tkalců v okolí Svojanova, Svitav a Hynčic (někdy jsou tato místa lokalizována na severní Moravu). Vyniká velkým rámcem a poměrně širokým a dlouhým trupem, optimální hmotnost je 6 – 6,5 kg, s velmi dobrým růstem i v podmínkách tradičního intenzivního krmení a velmi dobrou plodností. V roce 1997 bylo zařazeno do GZ 38 chovů se 300 ks, v letošním roce je to 23 chovů s 250 králíky. Je evidován v Evropských genových zdrojích (RESGEN 060).

Český strakáč je chován od přelomu 19. a 20. století, kdy vznikl z původních stájových různobarevných strakatých stájových králíků na českém venkově za významného přispění J.V. Kálala z Bernartic u Tábora. Během stoleté existence se stal symbolem českého drobného chovu králíků. Optimální hmotnost dospělých králíků je 3,5 až 3,8 kg. Je typickým představitelem sportovního chovu zaměřeného na exteriér, který je v mnoha ohledech v protikladu s užitkovostí. Z hlediska užitkových vlastností je nevýhodou samotné genetické založení strakatosti – anglická strakatost podmíněná genem K (typická strakatost heterozygot Kk, homozygoti KK - 25 % mláďat – celobarevní). Dominantní alela K v homozygotním stavu (25% F₁) přináší snížení životaschopnosti, snížení přírůstků a velikosti nositele na základě hypoganglinozního stavu plaků v distálním kolonu a sklonu k hypotyreóze v kombinaci se snížením činnosti hypofýzy (WEGNER a WIEBERNEIT, 1995). V roce 1997 bylo do GZ zařazeno 66 chovů ve všech barvách, od r. 2001 je podporován pouze rás černobílý, v současnosti 36 chovů se 420 králíky. Je evidován v Evropských genových zdrojích (RESGEN 060).

Český albín byl vyšlechtěn již ve 20. letech minulého století chovatelem prof. Žofkou z Kladna křížením divokých králíků, moravských modrých a bílých obrů, uznán byl v roce 1931. Cílem bylo vyšlechtit králíka albína střední velikosti s kvalitní kožešinou. Optimální živá hmotnost chovných zvířat je 4,5 až 5 kg, má velmi dobré parametry masné užitkovosti, vysokou jatečnou výtěžnost a mateřské vlastnosti samic. V roce 1997 bylo do GZ zařazeno 26 chovů se 166 králíky, nyní je to 210 ks ve 21 chovech.

Český luštič byl vyšlechtěn v padesátých letech posuzovatelem Václavem Pémem z Dolan u Kralup křížením králíků durynských (kamzičích) a marburských, plemeno bylo uznáno v roce 1959. Barva je písková s namodralým nádechem, genetické založení barvy srsti je podmíněno recesivními alelami, díky němuž může být při křížení testováno genetické založení, proto název luštič. Šlechtění užitkových vlastností nikdy nebylo předmětem zájmu chovu. Optimální hmotnost dospělých králíků je 3,6 až 4 kg. V roce 1997 bylo do GZ zařazeno kolem 80 králíků, nyní je to 86 ks ve 12 chovech.

Moravský bílý hnědooký je nejmladším národním plemenem vyšlechtěným skupinou chovatelů na prostějovsku v 70. letech, uznán byl v roce 1984. Ke šlechtění byla použita plemena činčila malá a stříbřitý žlutý. Původně bylo chováno ve velikosti malého plemene (2,5 až 3,25), od roku 1994 bylo rozhodnuto o změně chovného cíle v hmotnosti – optimálně

3,5 až 3,8 kg, což dodnes činí v části chovů problémy. V roce 1997 bylo do GZ zařazeno kolem 50 králíků, nyní je to 124 ks ve 13 chovech,

Český černopesikatý je rovněž velmi mladým plemenem, vyšlechtěným kolem roku 1970 posuzovatelem Františkem Provazníkem z Holic z činčil malých a stříbřitých žlutých, uznán byl v roce 1975. Požadované zbarvení je bílé s popelavým nádechem a bílými divokými znaky. Hmotnost je ideálně kolem 3 kg, předností plemene jsou velmi dobré exteriérové znaky v tvaru těla a typičnosti – šířka, zavalitost, a osvalení (což může mít dopad i do užitkových vlastností). Ještě v roce 2002 bylo v GZ zařazení pouze 2 chovy s 18 jedinci, dnes je to 13 chovů s 53 králíky.

Český červený je posledním plemenem zařazeným do GZ. Byl vyšlechtěn Theodorem Svobodou z Modřan ve 40. a 50. letech minulého století, postup vyšlechtění je do jisté míry nejasný, předpokládá se použití novozélandského červeného, tríslového a původních stájových králíků, plemeno bylo uznáno v roce 1959. Existence podobného plemene v Německu omezovala a komplikovala rozvoj českého červeného, v určitých obdobích nebyl uváděn pod českým názvem ve vzorníku. Do dotačních titulů nebyl původně zařazen z důvodů nízkých stavů. V roce 2004 byl zařazen do dotovaných GZ, takže v letošním roce je chován v 22 chovech se 160 chovnými králíky.

Základní údaje o jednotlivých plemenech a populacích zařazených do GZ jsou shrnuty v tabulce 1. Vývoj počtů registrovaných mláďat je uveden v tabulce 2, celkový přehled o počtech vystavovaných zvířat národních plemen je v tabulce 3, kde na základě počtu vystavovaných králíků na stabilním typu výstavy je možné dokumentovat celkový vývoj populací jednotlivých plemen.

Tabulka 1. Základní charakteristika populací národních plemen králíků

Plemeno	Mm	ČA	ČS čb	ČL	Mbh	Ččp	Čč
Genotyp zbarvení	ABCdgh	a----	ABCDgKk	Abcdg	achi bCDg	achi bCDG	AbCDGy ₃
Hmotnost v dospělosti *	6,0	4,5	3,6	3,7	3,5	3,0	3,0
Hmotnost v 60 dnech věku*	1,5	1,2	0,9	1,1	1,0	0,8	0,9
Hmotnost v 90 dnech věku*	2,5	2,0	1,5	1,8	1,4	1,2	1,3
Plodnost / vrh	6 - 8	8 - 10	6- 10	6 - 8	6 - 8	4 - 6	4 - 6
Počet chovů v GZ 2007	23	21	36	12	13	13	22
Zařazeno zvířat 2007	223	211	418	86	124	53	159
Samců	72	64	126	34	37	19	56
Samic	151	147	292	52	87	34	103
Poměr pohlaví	2,1	2,3	2,3	1,5	2,3	1,8	1,8
Registrace králícat na samici	5,83	5,79	2,90	5,76	3,93	6,16	4,51
Podíl GZ na celk. stavech –odhad %	80	70	50	80	80	90	90
Ne - efektivní populace 2007	195	178	352	82	103	48	145

* Hmotnost podle standardu plemene

Tabulka 2. Stav registrace v Centrální plemenné knize králíků ČSCH v letech 2000 až 2007

Plemeno / rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Moravský modrý	1034	1198	1228	1072	1080	1074	986	995
Český albín	715	881	865	944	900	792	915	903
Český strakáč	952	989	1139	1071	960	844	927	961
Český luštič	272	176	145	242	239	340	338	352
Moravský bílý hnědooký	169	217	183	263	342	338	383	376
Český černopesíkatý	52	29	45	98	86	154	243	288
Český červený	1	26	153	411	374	455	453	655

Tabulka 3. Přehled počtu vystavovaných králíků národních plemen na některých Národních výstavách mladých králíků v r. 1971 až 2007

Plemeno rok	1971	1979	1986	1989	1993	1997	2001	2007
Moravský modrý	120	177	204	198	108	93	132	140
Český albín	42	27	51	45	30	35	56	114
Český strakáč	51	116	190	90	80	69	110	81
Český luštič	0	42	48	37	30	33	53	41
Moravský bílý hnědooký	0	0	7	6	36	13	24	31
Český černopesíkatý	0	3	18	12	3	13	8	48
Český červený	0	21	12	6	3	4	49	127
Celkově vystaveno králíků	2145	3949	4761	3897	3342	3965	4608	4543

Z tabulek 2 a 3 je zřejmý pozitivní vliv programu na udržení a rozvoj zejména plemen s nejmenším rozšířením, nejpatrnější je početní vzestup u českého červeného a českého černopesíkatého, v počtu vystavovaných zvířat i u českého albína. U populací nejrozšířenějších plemen (moravský modrý, český strakáč) jsou počty udržovány na poměrně stabilní, dostatečně vysoké úrovni.

Vzhledem k tomu, že práci zabývající se hodnocením těchto domácích plemen králíků je k dispozici minimum, je v současné době rozpracován projekt ke komplexnímu vyhodnocení produkčního, genetického a zootechnického významu v co nejširších souvislostech. Hlavním cílem je specifikovat produkční potenciál především v tradičních chovech, použitím srovnávacích pokusů za definovaných podmínek odhadnout perspektivu případného použití některých plemen ve šlechtitelských programech v intenzivních systémech chovu, v některých alternativních systémech chovu například pro produkci biopotravin nebo jako součást mimoprodukčních funkcí venkova, v hybridizaci i čistokrevné plemenitbě.

Príspevek byl zpracován při řešení výzkumného záměru MSM 6046070901

Literatura je k dispozici u autorů